

ÁDEBIYATTI OQITIWDA INFORMACION TEXNOLOGIYALARDAN PAYDALANIW MÁSELELERI

S.Kazaxbaev – *filologiya ilimleriniń doktori (DSc), docent*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: kompyuter, informatsiya, kommunikatsiya, taqdimot, axborot texnologiya.

Ключевые слова: компьютер, информация, общение, презентация, информационные технологии.

Key words: computer, information, communication, presentation, information technology.

Ulıwma bilim beriw mekteplerinde óz betinshe pikirlew, aktiv háreket etiw, sheshimler qabıllaw, ózgeriwshi turmis jaǵdaylarına beyimlese alıw tiyis. Oqıtıwdıń dástúriy metodların paydalanıw arqalı bul mashqalardı sheshiw múmkin emes, joqarı oqıw ornında tómendegishe múmkinshiliklerdi támiynlewshi sharayatlar tuwdırıw kerek hám bul isler joqarı oqıw orınlarında búgingi kúni baslangan:

- hár bir talabanıń úyreniw protsessine aktiv tartılıwı;
- hár qıylı mashqalardı sheshiwde birgelikte jumıs alıp barıwdı úyreniw;
- basqa joqarı okıw orınları talabalardı menen qarım-qatnasta bolıw;
- dúnya júzi informaciyalıq oraylarındaǵı kerekli informaciyalıq alıw.

Eger biz mektep oqıwshılarını tek óz ómirin ǵana emes, al mámleketimiz keleshegin qurıwshılar dárejesinde kórgimiz kelse, bilimlendiriwdegi payda bolǵan mashqalardı sheshiwdiń pedagogikalıq usılların izlep tabıwımız kerek. Bul iste bizge aldınǵı pedagogikalıq hám informaciyalıq texnologiyalar járdem beredi dep oylaymız. Aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalar informaciyalıq-kommunikativlik texnologiyalarsız kóz aldımızǵa keltiruwimiz múmkin emes, sebebi olar aldınǵı metodlardıń pedagogikalıq, didaktikalıq funkciyaların tolıǵı menen ashıp beredi.

«Esitsem- umıtan, kórsem-esimde qaladı, orınlasam-túsinemen» degen Konfuciy tárepinen ayılǵan dana pikirlerdi yadımızda tutqan halda ádebiyat sabaqlarına ayrıqsha itibar qaratıwımız kerek. Ádebiyat sabaqları júdá emocional, kóplegen kórgizbeli qurallar, audio hám video zapıslardı qollanıw arqalı ótkerilse maqsetke muwapıq boladı. Bul isti orınlawda multimediyalıq múmkinshilikleri menen bizge kompyuter texnikası járdem beredi.

Ádebiyat sabaqlarında informaciyalıq texnologiyalar paydalanıw arqalı oqıtıw formaların jetilistiriw, studentlerdiń belsendiligine erisiw, dóretiwshilik potencialın artırıw múmkin.

Prezentaciyalardaǵı sxemalar, hár túrli tablicalar waqıttı únemlewge járdem beredi, talabanıń bilimin tekseriwge arnalǵan tapsırmalar bolsa olardı aktivlestiredi, qızıqlı tapsırmalar, hár qıylı krossvordlar hám t.b. talabaların basqaqa qızıǵıwshılıǵın arttıradı.

Oqıtıw processinde kompyuterler tómendegi maqsetlerde paydalanıladı:

- taza materialdı túsindirgen waqıtta onı maksimal qabıllaw ushın;
- úyrenilgen materialdı tolıq bekkemlew ushın;
- talabaların bilimin tekseriwdi jaqsılaw ushın;
- pán boyınsha auditoriyadan tısqarı hám talabaların óz betinshe jumısların qızıqlı shólkemlestiriw ushın.

Usı maqsetlerdi ámelge asırıw ushın sabaqtıń basınan aqırına shekem tek kompyuterlerden paydalangan halda kompyuter xanalarında hám sabaqtıń ayırım etaplarında tek bir komputer hám proektor járdeminde Power Point dástúrinde jaratılǵan slayd-filmlerdi qollanıw múmkin. Búgingi biziń oqıtıw processimizde usı forma aktiv qollanıw kelmekte. Bul lekciyalardı oqıwdıń eń effektiv formalarınan dep oylaymız, sebebi, oqıtıwshı sabaq protsessinde talabaların temaǵa qızıǵıwshılıǵın arttıradı, oylandıradı, kóplegen oqıw materiallarınan paydalanıwǵa úyretedi, talabaların óz betinshe sheshim qabıllawǵa, juwmaq shıǵarıwǵa úyretedi.

Búgingi kúni kópshilik pedagoglar zamanagóy informaciyalıq texnologiyaların tásirin esapqa alǵan halda olardı óz metodikasına engizip atır. Lekin, bul process qandayda bir reformalardı tiykarlanıp birden júz beriw

múmkin emes, ol áste aqırınlıq penen oqıw processine engiziledi. Bilimlendiriwde informaciyalıq texnologiyalar qollanıw bir qansha basqıshlardı ótiw arqalı engiziliwı múmkin:

Birinshiden, jańa informaciyalıq texnologiyaların hám birinshi náwbette, kompyuterlerdiń massalıq túrde turmısqa engiziliwı;

Ekinshiden, kompyuterlerdi oqıw processine engiziw múmkinshiliklerin úyreniw ushın izertlewler alıp barıw;

U'shinshiden, jámiyet informatizaciya processiniń mazmunına tolıq túsiniw tiyis

Solay etip, informaciyalıq texnologiyalar sabaq processinde qollanıwın analizley otırıp, tómendegishe juwmaq jasawǵa boladı:

- talabaların biliw iskerligi aktivlesedi;
- sabaqlar joqarı estetikalıq hám emocional dárejede ótkeriledi,

-oqıtıwdıń sıpatı joqıralaydı,

-sabaq processinde orınlanatıwın jumıs kólemi 1,5-2 esegе artadı;

-bilimdi qadaǵalaw sıpatı artadı;

-izertlew iskerligin alıp barıw kónlikpelerin payda etedi;

-hár qıylı informaciyalıq resurslar, elektron kitapxana hám t.b. menen islesiw kónlikpelerin payda etedi [6].

Keleshekte bilimlendiriwdiń basqa ele de jetiliske formaların itibar qaratıwımız kerek boladı. Búgingi kúni – aq informaciyalıq kommunikativ texnologiyalar bazasında aralıqtan oqıtıw metodikasına dıqqat awdarılıp atır. Biraq bul tarawda biziń aldımızda orınlanıwı tiyis bolǵan wazıypalar júdá kóp.

Informaciyalıq kommunikativ texnologiyalar oqıtıwshınıń qolındaǵı kúshli pedagogikalıq qural bolıp, onı hár bir pedagog tolıq iyelewı hám óz sabaqlarında keńnen paydalanıwı kerek.

Házirgi dáwirde Ózbekstanınıń úziksiz bilimlendiriw sistemasında tiykarǵı orınların birin iyeleytuǵın ulıwma orta bilim beriw mekteplerin pitkeriwshiler mámleketlik tálim standartları talapları boyınsha qaraqalpaq ádebiyatın úyrenedi.

Qaraqalpaq ádebiyatı muǵallımı óz sabaqlarında dástúriy usıllar menen birgelikte aldınǵı pedagogikalıq texnologiya metodlarınan da paydalanıwı múmkin. Hár qanday sabaq barısında barlıq basqıshlar tolıǵı menen orınlanıp baradı, shólkemlestiriw, úyge tapsırmanı soraw, taza temanı túsindiriw, ótilgen taza temanı bekkemlew, úyge tapsırma beriw hám oqıwshılardıń bilimin bahalaw sıyaqlı barlıq basqıshlar ótkeriledi. Búgingi kún oqıtıw processinde oqıwshı menen muǵallımın órınlaytuǵın jumıslarınıń kólemi, xarakteri ózgerip barmaqta. Muǵallım oqıwshılardıń másláhátshisi, al oqıwshı bolsa aktiv bilim toplawshı jeke shaxs, onı búgingi kúni oqıtıw emes, al onıń oqıwı talap etiledi. Sonıń ushın pánlerdi oqıtıw metodikasında da ayırım bir ózgerisler júz beredi. Sebebi, muǵallım sabaqtıń shólkemlestiriwshisi sıpatında oqıwshılardı oqıtıwdıń hár qıylı metodların paydalangan halda jumıs islewge baǵdarlap turadı. Oqıtıw metodı - bul gózlenge yamasa jobalastırılǵan bilim maqsetlerine erisiw ushın zárúr bolǵan ámeller izbe-izligi bolıp esaplanadı. Oqıtıwdıń tiykarǵı úsh túri belgili, olar - individual, jeke tártipte islewge tiykarlangan túrleri, jarısıwǵa tiykarlangan túrleri, birgelikte islesiwge tiykarlangan túrleri. Oqıtıwdıń individual, jeke tártipte islewge tiykarlangan túrleriniń maqseti bir oqıwshınıń maqsetke erisiwı basqa oqıwshılardıń maqsetke erisiwleri menen baylanıslı emes, jarısıwǵa tiykarlangan túrleriniń maqsetleri sonnan ibarat qashan basqa oqıwshılar óz maqsetine erise almasa,

oqıwshı óz maqsetlerine erisedi, al úshinshi birgelikte islesiwge tiykarlangan túrleriniń maqsetinde bolsa, oqıwshı óz maqsetine basqa oqıwshılar menen birgelikte erisedi. Oqıtıwdıń birgelikte islesiwge tiykarlangan túriniń abzallıqları:

Insanlar arasında unamalı múnásiybetlerdi qollap quwatlaw;

Oqıwshılarda qorqıw dárejesin kemeytedi;

Ashıq, nátiyjeli hám durıs qatnaslardı (kommunikaciya) qollap-quwatlaydı;

Oqıwshılardıń biyparwalıgın dárejesin kemeyttiredi;

Tálimde “hár kim hár kimdi oqıtadı” principin qollap-quwatlaydı;

Kóp tarawlı hám kóp túrli oqıtıwdı engiziwge járdemlesedi;

Divergent (basqalardikinen parıq etiwshi) pikirlewdi rawajlandıradı [3:9-11].

Kórkem sóz sheberi dóretiliwshiligin insert metodu arqalı úyreniw usını etildi, dáslep muǵallım taza temanı oqıwshılardıǵa vizual kórgizbeli prezentaciyanı paydalanǵan halda túsindiredi. Prezentaciya keyin oqıwshılarımızdıń óz betinshe jumıs islewı ushın hár qıylı metodlardı paydalanıw múmkin. Máselen, Kórkem sóz sheberi dóretiliwshiligin oqıtıwda kitap penen islesiwge ayrıqsha diqqat awdarıw názerde tutıldı, óz betinshe kitaptı oqısa, toparlarda belgilengen jumıslardı orınlasa, yaǵnıy muǵallım tárepinen tayarlangan sorawlarǵa kesteler metodın paydalanǵan halda toparlarda jumıs alıp barsa, esitiw, kóriw hám ámeliy jumıslardı orınlap, máselelerdi dodalaw arqalı oqıwshı taza temanı ózlestiredi, sonıń menen birge kórkem sóz sheberi dóretiliwshiligin oqıtıwda «Bilemen/ Biliwdi qáleymen/Bilip aldım» metodın tańlaw múmkin. Bul metod tema, tekst, bólim boyınsha izleniwshilikti alıp barıw imkaniyatın jaratadı. Sistemalı pikirlew, sistemaǵa keltiriw, analiz islew kónlikpelerin rawajlandıradı.

Ádebiyatlar

1. Ziyomuhamedov B., Abdullaev Sh. «İlg'or pedagogik texnologiya: Nazariya va amaliyot». –Toshkent: 2001.
2. Farberman B.L. «İlg'or pedagogik texnologiyalar». –Toshkent: «FAN». 2000.
3. Qodirova F. «Pedagog kadrlarga yangi pedagogik texnologiya haqida metodika», «Til va adabiyot ta'limi», 2001, № 4.
4. Qaraqalpaq tili hám ádebiyatın oqıtıwdı jetilistiriw. –Nókis: 2000.
5. Usmanova K. Adabiy ta'limda ilgor pedagogik texnologiyalar. –Toshkent: 2004.
6. Paxratdinov A. Qaraqalpaq a'debiyatın oqıtıw metodikasi. –N.: 2004.
7. Palimbetov K., Pirniyazov I. Qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıw metodikasi, 8-klass ushın metodikalıq qollanba. –N.: 2009.
8. Azizxujajeva N.N. Pedagogikalıq texnologiyalar hám pedagogikalıq sheberlik. –Toshkent: 2006.

REZYUME. Maqolada o'qituvchilar zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan samarali foydalanishi va mavjud texnik vositalarni bilishi zarurligi tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируется потребность педагогов в эффективном использовании современных компьютерных технологий и владении имеющимися техническими средствами.

SUMMARY. The article analyzes the need for teachers to effectively use modern computer technologies and know the available technical tools.

3-4 JASAR BALALARDI OYIN - SHINIǴIWLARǴA HÁM SHET TILLERDE SANAWǴA ÚYRETIW

Sh.J.Qochanov – student

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: yosh bolalar, harakatlı o'yın, badan tarbiyası, tarbiyachi, turish, o'tirish, qo'l, oyoq, sanash.

Ключевые слова: маленький ребенок, игра, физическая культура, стоять, сидеть, руки, ноги, считать.

Key words: small child, game, physical education, stand, sit, arms, legs, count.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoevniń 2017 jılǵı qararı [1] hám tikkeley basshılıǵı astında, Ózbekstan Respublikasında sonıń ishinde Qaraqalpaqstanda da mektepke shekemgi jastaǵı balalardıń tálim - tárbiyasına ayrıqsha diqqat bólinmekte. Kishkene nárestelerimizdiń hár tárepleme tálim – tárbiyası mámleketlik dárejedeǵı eń áhmiyetli máseleler qatarında kóterildi. Balalar baqshalar sanı kóbeydi, olardıń materiallıq hám texnikalıq táminleniwı dúnyadaǵı eń zamanagóy talaplarǵa juwap beretuǵın boldı. Onda islewshi kadrlar sapası hám sanı artpaqta. Mektepke shekemgi tálim túrleri kóbeydi, oqıtıw hám tárbiya isleri rejeleri, baǵdarları, metodları, oqıw ádebiyatları hám usılları jańa zaman talaplarına say dárejege jetti.

Jeti jasqa shekemgi balalardı mektepke tayarlawǵa, olardıń den sawlıǵına, qawipsizligine hám hár tárepleme aqıllı hám ziyrek etip tárbiyalawǵa ayrıqsha diqqat bólinmekte.

Maqalada 3-4 jastaǵı balalardıń aqıllıq hám fizikalıq rawajlanıw dárejelerin, olardıń ele kishilew ekenliklerin esapqa alǵan halda biz tómendegi kishkentaylardıń qolların, barmaqların, ayaqların, sawsaqların, buwınların, bulshıq etlerin rawajlandırıwǵa shaqqanlıǵın, kórgishligin, sezgiriwge baǵıshlangan shınıǵıw – oyınların usınıp otırıwız.

Kishkene 3-4 jasar balalardıń yadlaw hám umıtpaw qabileyeti júdá jaqsı boladı, bul dáwirdi ilimde «senzitiv dáwir», - dep ataydı. Buniń ushın hár bir shınıǵıwdıń háreketlerin tárbiyashı yaqı trener balalar menen birge dawsın qattı shıǵarıp sanap oynatıwları kerek boladı. Hám bul sanawlardı hár shınıǵıwdıń háreketlerin orınlawda qaytalap turıw jaqsı nátiyje beredi.

Mektepke shekemgi mekemelerde kishkentaylarımız qolların hám ayaqların shınıqtırıwdı tárbiyashı yamasa

trenerler basshılıǵında dizimli túrde úziksiz alıp barıw kerek. Bul oyınlardı orınlaw barısınıń dáslepki dáwirinde hár kúngi shınıǵıwları hár tilde, máselen, birinshi kúngi shınıǵıwlarında - qaraqalpaq tilinde: bir, eki, úsh, tórt, bes, altı, jeti, segiz, toǵız, on; ekinshi kúngi shınıǵıwlarında - ózbek tilinde: bir, ikki, úch, tórt, besh, oltı, etti, sakkiz, toqqız, un; úshinshi kúngi shınıǵıwlarında russ tilinde: один, (раз) два, три, четыре, пять, шесть, семь, восемь, девять, десять hám tórtinshi kúngi shınıǵıwlarında anglichan tilinde: one, two, three, four, five, six, seven, eight, nine, ten, - dep sanawlardı úyretiw jaqsı nátiyje beredi hám balalardıń yadında uzaqqa saqlanadı.

Keyingi barlıq shınıǵıwlarda balalar usı taqılette hár háreketin sanap úyrenip barıwları kerek boladı. Usınıń nátiyjesinde bir - eki háptelik shınıǵıwlardan keyin balalar ózleri sanaytuǵın bolıp úyrenip ketedi.

Usınıp atırǵan oyınlardı ótkeriw tártip qaǵıydalarına toqtap ótemiz.

Kishkentaylardıń qolların shınıqtırıw oyınları.

Kishkene balalar ekew ara biri – birine qarsı qarap turadı yamasa otradı.

1– shınıǵıw - oym. Birinshi bala óziniń eki qolın biri birine eki ret shappatlap keyinen dostınıń tuwrı uslap turǵan qollarına eki ret uradı. Oym ulıwma 10 márte qaytalanadı.

2 – shınıǵıw - oym. Birinshi bala óz gezeginde qolların 2 ret shappatlap bolıp dostı urıwı ushın qolın dúziw ashıp turadı. Dostı óz gezeginde birinshi balanıń qolına 2 ret shappatlap bolıp 2 ret uradı. Oym ulıwma 10 márte qaytalanadı.

3- shınıǵıw - oym. Birinshi bala qolların 2 ret shappatlap dostınıń arasin ashıp uslap turǵan qollarınıń alaqańına eki ret uradı. Oym ulıwma 10 márte qaytalanadı.